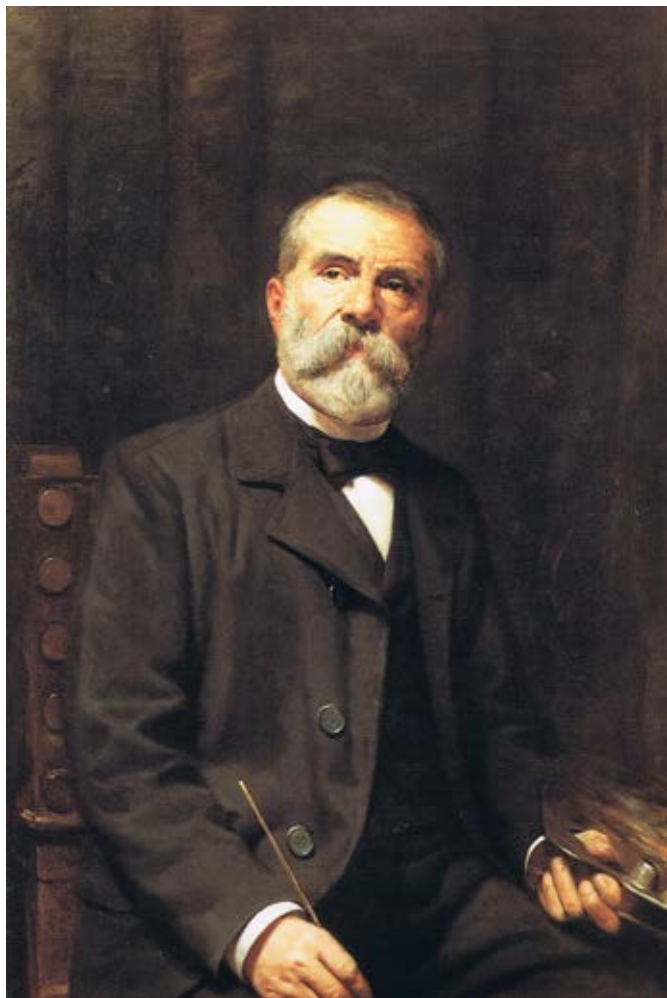

El pintor cerdà conegut arreu del món: Pere Borrell del Caso

ANDREA PASCUAL

Pere Borrell del Caso pintat pel seu fill Ramon Borrell i Pla. c.1897
Oli/tela. Col·lecció particular

A Cerdanya, sempre ha estat present el record del pintor vuitcentista Pere Borrell del Caso, un dels grans de la seva època, que va néixer a Puigcerdà l'any 1835 i va morir a Barcelona el 1910. A la Ciutat Comtal, l'any 1868 havia obert una acadèmia de dibuix i pintura –la famosa Acadèmia Borrell– per la qual van passar tres generacions de pintors, dibuixants, arquitectes o escultors. Alguns d'ells, molt més joves, havien estat companys seus a les classes de l'Escola de Belles Arts de Barcelona. Una llarga llista dels alumnes de la seva acadèmia trobaren la fama i avui dia encara són molt apreciats i valorats pel públic. Les seves obres figuren a diversos museus i col·leccions particulars i altres

surten a subhasta. L'acadèmia va restar oberta fins al 1918, dirigida en els últims temps pel seu fill Ramon. El pare va haver de deixar de pintar al desembre de 1900 per un ictus que l'invalidà el braç dret.

Lamentablement, a Cerdanya moltes persones no coneixen prou bé l'abast de l'obra pictòrica i pedagògica de Borrell del Caso, encara que el nom del pintor de Puigcerdà hagi aparegut als grans diaris del món i, si us plau, no penseu que el meu interès vers ell em faci exagerar. Des de principis del segle XXI, a importants rotatius de Nova York, Washington, Estocolm, Tòquio, Florència, Roma, Hamburg, Berlín, Barcelona o Madrid s'ha escrit sobre aquest artista i la seva obra. També a revistes dedicades a les Belles Arts i en catàlegs d'exposicions.

De ben segur que molts dels lectors d'aquesta revista heu vist publicat més d'una vegada el quadre més famós de Pere Borrell, "Fugint de la crítica", i pot ser que algú no conegui d'altres obres. M'agrada dir que aquesta pintura ha posat el nom de Puigcerdà al món. És un quadre que l'artista va presentar a l'exposició organitzada a Barcelona per la Societat per al Foment de les Exposicions d'Art l'any 1874 i afortunadament per a ell, que tot just s'havia casat un any abans amb una antiga alumna seva –Teresa Pla–, fou venut a bon preu a la mateixa exposició. Es tracta d'un nen que, agafat amb les mans als laterals del marc i amb un peu a sobre de la part baixa, està intentant prendre impuls per sortir fora de la pintura i apropiarse al camp de l'espectador. Pertany a la col·lecció del Banco de España des de principis del segle XX. El nen sortint del quadre, més conegut ara com "Fugint de la crítica" o "Huyendo de la crítica" i en anglès "Escaping the criticism" ha donat, literalment, la volta al món. Ha estat la pintura representativa, el cartell publicitari, de diverses exposicions als museus més importants sobre l'art del *trompe l'oeil*, una tècnica de pintura molt elaborada que pretén enganyar l'ull de l'espectador simulant una tercera dimensió o un efecte de relleu, mitjançant el savi treball de la composició de la perspectiva, la llum i les ombres.

Si hi entreu el nom del quadre i el del pintor a Internet, trobareu milers d'entrades en català o en francès. Si ho feu en castellà, en sortiran encara més, i si ho feu en anglès, el nombre és impressionant. En alguns webs s'identifica erròniament Pere Borrell com a aquarel·lista i gravador, tècniques que van fer servir els seus fills, Juli i particularment Ramon, que era un gran gravador –de fet, aquesta fou la seva tècnica preferida, tot i pintar grans quadres costumistes i retrats a l'oli. També se situa Borrell del Caso entre el corrent dels “natzarens”, però això només és correcte per les pintures religioses encarregades per diferents esglésies o convents, d'acord amb el gust dels clients. És un pintor plenament realista i s'aprecia una tendència impressionista en els preciosos esbossos que pintava en petits cartons o taules quan sortia a caminar per la Cerdanya.

Abans de l'exposició del 1874, Pere Borrell del Caso ja s'havia presentat a diverses exposicions. La primera va tenir lloc l'any 1866, a l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona –coneguda com la Llotja–, on havia cursat estudis de pintura, i posteriorment el 1868 i del 1870 al 1874, aquesta última realitzada per la Societat per al Foment de les exposicions d'Art, quan se'n derrocà l'edifici que l'albergava. Els anys següents continuà la feina pedagògica a la seva acadèmia i de tant en tant exposava pintures als aparadors d'importants botigues de mobles de Barcelona o a botigues de marcs, cosa habitual en aquell temps. Des que l'any 1877 s'inaugurà la sala d'exposicions del senyor Parés, al carrer de Petritxol, Borrell no deixaria mai de portar les seves obres a aquesta, que arribà a ser la més important de Barcelona durant l'últim terç del segle XIX i bona part del XX, fins que se'n van obrir altres.

L'any 1878, Borrell va enviar un important quadre a l'Exposició Internacional de París, animat pels elogiosos comentaris dels diaris de Barcelona després d'haver estat presentat a la Sala Parés: “La pagesa del raïm”. Així es referia a aquesta obra el periòdic *La Crónica de Cataluña*¹: “(...) Una sola figura, pero perfecta, animada, simpática, fuera de toda ponderación, típica y expresiva, tiene el cuadro. Una joven payesa de Cataluña asomada a una ventana y colgando de un bramante unos racimos de uvas de una frescura, de una transparencia y de una verdad que embelesan (...)”

Durant més de quaranta anys el *Diari de Barcelona* es va fer ressò de les exposicions de Pere Borrell del Caso, a la Sala Parés o a qualsevol de les mostres que algunes institucions organitzaven a la ciutat, entre les quals destaca l'Exposició Universal de Barcelona del 1888 en la qual va obtenir una menció honorífica. També va guanyar premis a importants exposicions de Madrid.

Totes aquestes dades van ser recollides en el curs de la investigació que vaig realitzar per a l'Ajuntament de Puigcerdà durant diversos anys, la qual va culminar amb la publicació d'un primer catàleg raonat sobre l'obra d'aquest artista l'any 1999, just al final del segle XX, en el qual havia restat bastant desconegut o gairebé oblidat. L'estil marcadament realista del pintor no agradava llavors i, d'altra part, els propietaris no els tenien a la venda i quedaven fora del mercat de l'art. Un bon exemple va ser, precisament, el del quadre que Borrell s'havia atrevit a portar a l'Exposició de París. Fou admès a aquell important Saló, cosa que no passava amb totes les obres enviades.

Immediatament després de tornar de l'exposició de París, un col·leccionista amant de l'art que vivia a la Rambla li comprà l'any 1879 i el quadre mai més no va sortir d'aquella casa. Durant la investigació, uns dels molts llocs on buscava informació sobre obres d'un pintor gairebé desconegut eren els tallers de restauradors d'obres d'art. En l'arxiu d'un dels més importants i reconeguts de Barcelona, el senyor Marçal Barrachina, entre les fitxes amb dades de les obres en què ell havia treballat, figurava la que va resultar ser, ni gens ni menys, que “La pagesa del raïm”. Els propietaris del quadre, consultats pel senyor Barrachina, van acceptar amablement la meua visita i la reproducció de la pintura a la monografia del pintor. Entre la compra del quadre i la publicació al llibre que cataloga les pintures de Pere Borrell havien passat 120 anys. I va ser, precisament, “La pagesa del raïm” el quadre que vaig escollir per a la portada. Els propietaris eren hereus directes del primer comprador del quadre. Aquesta i moltes altres obres es van salvar de l'immens trasbals que va suposar la Guerra Civil espanyola i, afortunadament, va arribar als nostres dies. No va ser aquesta la sort de les obres que el pintor cerdà va pintar per a nombroses esglésies i convents de Barcelona i la seva rodalia, la catedral de Girona, o a Puigcerdà a la capella de Rigolisa, on hi havia cinc quadres de mides

¹ La Crónica de Cataluña, viernes 29 marzo de 1878, año XXV, pág. 1, edición de la mañana.

importants. Totes van ser cremades. Algunes obres i esbossos els guardaren els descendents del pintor i uns altres els vam trobar seguint les dades reflectides a les subhastes de Barcelona o Madrid.

A partir del seu matrimoni l'any 1873, Pere Borrell tenia un quadern on apuntava els quadres que venia, el nom del comprador, el tema pintat i el preu en "duros", que ell marcava amb el signe del dòlar (\$). Així tenia ben clar els diners que ingressava mitjançant l'Acadèmia i els que procedien de la venda dels seus quadres. Aquesta joia d'informació que guardava una néta, la filla de Juli Borrell i Pla, va ser publicada l'any 1973 per Francesc Fontbona a la revista *D'Art* de la Facultat de Lletres de Barcelona: "Pere Borrell del Caso y el inventario de sus pinturas". Tenir els noms d'aquells clients va ser un bon camí per anar estirant el fil i buscar els propietaris a finals del segle XX. El doctor Fontbona va seguir de prop el meu treball i va tenir la gentilesa d'escriure el pròleg.

Pere Borrell es queixava de què tenia massa encàrrecs per fer retrats i no disposava de temps per dedicar-se a fer obres més creatives, ocupat com es trobava amb les classes de l'acadèmia. Però els retrats que vaig trobar durant la investigació són magnífics, va saber reflectir la psicologia dels personatges. Els vestits, com era propi del temps, eren gairebé tots de color fosc, però a la cara, els ulls i les mans, l'artista va saber veure l'ànima de les persones retratades.

El treball publicat per l'Ajuntament de Puigcerdà a iniciativa del regidor de Cultura d'aquells anys, el senyor Pere Moya i Gràcia, recull més de 300 obres entre quadres existents, fotografies d'alguns dels cremats a esglésies o convents durant la guerra, esbossos i alguns dibuixos. Porta com a títol "Pere Borrell (Puigcerdà 1835 – Barcelona 1910). Un mestre de pintors", perquè ell es va dedicar en cos i ànima a ensenyar a pintar. Sempre a partir del natural, mai feia copiar làmines de dibuix als seus alumnes. I aquests l'estimaven com a professor i com a persona. Alguns van deixar-ho ben palès a les seves memòries o als articles de revistes i diaris.

Amb unes quantes pinzellades, en aquest cas sense colors, però escrites des del coneixement i l'admiració, he intentat apropar-vos a un dels personatges del qual poden sentir-se orgullosos la vila de Puigcerdà i la Cerdanya, la bellesa dels seus paisatges va ser captada a moltes pintures, sobretot els estius on mai va

deixar de passar uns dies de descans. Finalment, va poder comprar-ne una casa al carrer Major de la seva vila natal, però la vida personal va ser realment difícil des de la infantesa: la prematura mort del pare, les dificultats econòmiques de la família, la impossibilitat de trobar a la Cerdanya algú que li ensenyés els secrets de l'art de la pintura que amava des de petit, el fet de no poder anar a treballar a Barcelona fins als vint-i-tres anys,

primer per treballar i després aconseguir matricular-se a l'Escola de Belles Arts, on va treure les millors qualificacions. I el dolor dels diversos fills que van morir amb pocs anys... Afortunadament, va poder veure com la filla gran, la Maria, va aprendre a pintar i va arribar a exposar. Els seus dos fills, Ramon i Juli, van arribar a ser pintors molt valorats i cotitzats al convuls món de l'art que vivia una gran transformació al final del segle XIX. Els treballs de Ramon i de Juli també mereixen ser coneguts. Van representar moltes vegades la Cerdanya a les seves pintures.

Si s'ha despertat el vostre interès, al Museu Cerdà de Puigcerdà podreu trobar tota la informació recollida i publicada durant la investigació i també a algunes biblioteques públiques del país o de l'estranger. Crec que si l'obra de Pere Borrell va aconseguir atraure l'atenció de tantes persones arreu del món, cal que l'important llegat que ens va deixar no sigui mai oblidat a la història de l'art i resulti ben conegut a la seva terra.

Fugint de la crítica. 1874
Oli/tela. Col·lecció Banco de España

La Pagesa del raïm. 1878
Oli/tela. Col·lecció particular

